

Nadveren **kort fortalt**

... guld på sky, /

Forord

Velkommen til “Nadveren – kort fortalt”, der er udarbejdet af et fagudvalg, som biskopperne nedsatte i 2016 til at drøfte dåb og nadver. Biskopperne nedsatte også to andre fagudvalg til at drøfte henholdsvis gudstjenesten og autorisation. Formålet med fagudvalgenes arbejde er at invitere til en bred folkelig og kirkelig samtale om folkekirkens liturgi og altså om, hvordan vi fejrer og skal fejre gudstjeneste nu og i fremtiden. Det er en vigtig drøftelse, for teologi og liturgi hænger sammen. Ændrer man ved ord og ritualer, kan man også komme til at ændre teologien i gudstjeneste, dåb og nadver. To væsentlige spørgsmål for fagudvalget for dåb og nadver har derfor været, hvad der er det centrale ved dåb og nadver, set i en evangelisk luthersk sammenhæng, og hvad vil det sige, at dåb og nadver er sakramenter.

Fagudvalgets arbejde og overvejelser udkommer i to former: en fyldigere rapport med en grundig gennemgang af dåb og nadver, og to “Kort fortalt”-udgaver, der sammenfatter centrale pointer for dåb og nadver.

Håbet er nu, at de to “Kort fortalt” sammen med rapporten

vil give anledning til mange gode samtaler og drøftelser, folkeligt, kirkeligt, personligt, sammen med andre - om mening og betydning af dåb og nadver, hvad der sker, og hvorfor vi siger og gør, som vi gør, når vi holder dåb og nadver. Om det også vil give anledning til overvejelser, ønsker og forslag om andre måder at fejre dåb og nadver på, er ikke noget fagudvalget har taget stilling til. Men her er et afsæt til samtalerne.

God fornøjelse!

Mange venlige hilsener

Biskop Tine Lindhardt

Formand for fagudvalget

FAGUDVALGET BAG RAPPORTEN OM DÅB OG NADVER ER:

Anders-Christian Jacobsen (Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet) • Arne Mårup (sognepræst) • Bent Flemming Nielsen (Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet) • Birgitte Graakjær Hjort (center- og afdelingsleder, FUV, Aarhus) • Bo Kristian Holm (Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet) • Eva Tøjner Götke (sognepræst) • Henning Kjær Thomsen (teologisk stiftskonsulent, Viborg) • Kurt Ettrup Larsen (Menighedsfakultetet, Aarhus) • Marianne Frank Larsen (sognepræst) • Thomas Reinholdt Rasmussen (provst)

Nogle af ovennævnte har deltaget i dele af gruppens arbejde.

Formand: Tine Lindhardt (biskop, Fyens Stift).

Fagekretær: Nete Helene Enggaard (Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet).

Du finder rapporten i sin helhed på dit stifts hjemmeside eller på folkekirken.dk

Nadveren meget kort fortalt

”Tag dette og spis det; det er mit legeme som gives for jer... Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse.”

Citat fra Folkekirkens Ritualbog

Vi har hørt ordene og set det ske mange gange. Måske har vi også selv deltaget i det og er gået til alters, som vi siger, og har været med til nadveren.

Men hvad sker der i grunden, når man deltager i nadveren? Ja, for der sker noget. Vi er med til et måltid, hvor den korsfæstede og opstandne Kristus selv er til stede og sidder med til bords. Han giver os sig selv, sit legeme og blod, når han rækker os brødet, som vi spiser, og vinen, som vi drikker, og siger: “Tag det og spis det! Drik alle heraf!”.

Det er så småt, rent fysisk, at vi ikke vil kunne overleve på det, og samtidigt mætter det os i hele sin fylde, fordi det giver os del i noget meget stort, nemlig Kristus selv. Nadvermåltidet giver os derved næring til det nye forhold, som Gud har løftet os ind i gennem dåben. I nadveren styrker han os i troen på det og grundfæster dermed vores håb. Når den korsfæstede og opstandne Kristus giver os sig selv i brød og vin, bliver vi fyldt af Guds gaver, syndernes forladelse, tilgivelse. Det mætter i hele sin fylde.

Nadveren er dermed et frelsesmåltid; det er en forsmag på Gudsriget. Ligesom man har brug for mad, næring og ord til livet igennem; sådan har troen brug for næring og ord.

PAULUS OM NADVEREN

“For jeg har modtaget fra Herren og også overleveret til jer, at Herren Jesus i den nat, da han blev forrådt, tog et brød, takkede, brød det og sagde: ‘Dette er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!’ Ligeså tog han også bægeret efter måltidet og sagde: ‘Dette bæger er den nye pagt ved mit blod; gør dette, hver gang I drikker det, til ihukommelse af mig!’ For hver gang I spiser dette brød og drikker bægeret, forkynder I Herrens død, indtil han kommer.”

1 Kor. 11,23-26

Nadveren de bibelske beretninger

I Det Nye Testamente er der fire beretninger om nadverens indstiftelse (Matt 26,26-29; Mark 14,22-25; Luk 22,15-20, 1 Kor 11,23-26). Det er teksten fra Paulus’ 1 brev til Korintherne, der ligger til grund for den læsning, der lyder i kirken om søndagen i forbindelse med nadveren og indstiftelsen af den.

Ifølge de tre nævnte evangelier var det påskemåltidet, Jesus fejrede sammen med sine disciple aftenen inden sin død. Her fejrede og mindedes jøderne udfrielsen fra Ægypten.

I det jødiske påskemåltid takkede man for brød og bægeret med vin. På samme måde indleder Jesus med en takkebøn. Men med hans indstiftelse af nadveren og de ord, han siger, får brød og vin en ny betydning: Det er stadig brød og vin, men det er nu mere end det. Det er også Jesu legeme og blod, givet for os og udgydt til syndernes forladelse. Jesu sidste måltid med disciplene peger således frem mod hans lidelse

og død på korset for menneskers skyld og frem mod det fortsatte fællesskab med ham efter hans opstandelse.

Jesus kalder det en ny pagt mellem Gud og mennesker. Den gamle pagt var Sinaipagten, som bl.a. de 10 bud er forbundet med. Den nye pagt er en pagt til syndernes forladelse. Det er Gud, der giver den, og altså etablerer et nyt forhold mellem sig selv og mennesket, og den kommer som nævnt i stand gennem Jesu død og opstandelse.

”Gør dette”, siger Jesus, ”til ihukommelse af mig!”. Ihukommelse er mere end et minde om noget, der skete engang. Der ligger i ”ihukommelse” ikke alene det, at vi husker på ham, men også det, at han husker på os. Og derudover er der tale om en form for samtidighed, hvor det, der huskes, bliver virkeligt til stede, og noget, som de, der spiser brød og vin, får del i.

Den forståelse af erindring gør sig allerede gældende ved fejring af den jødiske påskefest, hvor deltagerne i måltidet bliver en del af den begivenhed, der huskes og fejres. På samme måde bliver de spisende i nadvermåltidet samti-

dige med og får del i Jesus Kristus og i hans døds betydning. Hos Paulus bliver nadveren først som sidst forstået som fællesskab. Det betydningsbærende i nadveren er således, at de spisende får del i Kristus selv, skænkes syndernes forladelse og sættes ind i et nyt fællesskab med Gud og hinanden.

I de indledende ord, der ifølge Paulus lyder ved nadverens indstiftelse, hedder det, at ”Herren Jesus i den nat, da han blev forrådt, tog...”. Allerede her ligger der en hentydning til, at nadveren er et måltid for mennesker, der har brug for tilgivelse. Det er et måltid for forrædere, og det vil i nytestamentlig sammenhæng sige mennesker, der er mere optaget af sig selv og deres eget end af fællesskabet og de andre.

Paulus går så vidt som til at sige, at korinterne ringeagter nadveren og fordrejer den, så den slet ikke kan kaldes et nadvermåltid, hvis de praktiserer den på en måde, så de ikke inkluderer, men ekskluderer.

Et væsentligt aspekt ved nadveren er derfor for Paulus at styrke fællesskabet i menigheden. Nadverfællesskabet i Kristus forpligter på hinanden.

Nadveren er et sakramente

I evangelisk luthersk tradition er nadveren på én gang en handling og et løfte, og det er Gud selv, der handler, gør noget, og lover. Eller sagt med andre ord: Nadveren er ligesom dåben et sakramente. Den er en frelseshandling.

Sakramentet består af tegn – noget konkret, der kan sanses og mærkes – og ord, idet der til tegnet er knyttet et særligt ord: Guds løfte. Dåbens tegn er vandet og nadverens tegn er brød og vin. Brød og vin er, som indstiftelsesordene siger, Jesu legeme og blod. Når ordene kommer til tegnet, bliver tegnet til et sakramente. Tegnet sammen med ordet skænker frelse, fordi det er Gud selv, der i Kristus er nærværende som brød og vin sammen med sit ord.

Et sakramente er begrundet i Jesu Kristi egne ord, som er bevidnet i Bibelen. Det er dermed Gud selv, der har sagt, at vi skal bruge det. Af samme grund læser man beretningen om nadverens indstiftelse, når man fejrer nadver i kirken. Sakramentet er ikke menneskeværk, men er indstiftet af Gud.

Det afgørende ved sakramentet er, at her er Gud il stede og gør noget, der får en virkning for mennesket. Han møder mennesket med et personligt tilsagn og skænker os syndernes forladelse, liv og salighed. Sakramentet er ifølge Luther ”et virksomt tegn på hele evangeliet”. Det er Guds løfte til og pagt med mennesker.

I folkekirken er der to sakramenter, dåb og nadver. Dåben er en handling, der kun finder sted én gang i livet. Nadveren er en gentagen handling, som finder sted hver søndag. Nadveren er således et sakramente, der livet igennem skal styrke og nære troen på, at Gud vil os, og at vi hører til hos ham. I nadveren bliver dåbens løfte, der én gang for alle skaber en ny virkelighed mellem Gud og mennesker, bekræftet, styrket og opretholdt.

MARTIN LUTHER OM NADVEREN (1529)

“Hvad er alterets sakramente?”

Svar: Det er vor Herre Jesu Kristi sande legeme og blod, i brødets og vinens skikkelse, indstiftet af Kristus selv til mad og drikke for os kristne.

Hvad gavner det så at spise og drikke sådan?”

Svar: Det viser disse ord os: ‘Givet og udgydt for jer til synderens forladelse’, det vil sige, at der i sakramentet ved disse ord bliver givet os syndernes forladelse, liv og salighed. For hvor synderens forladelse er, dér er der også liv og salighed.

Hvordan kan så store ting ske ved, at kroppen får mad og drikke?”

Svar: Det er heller ikke mad og drikke, der gør det, men de ord, der står: ‘Givet og udgydt for jer til syndernes forladelse’. Disse ord er sammen med den håndgribelige mad og drikke hovedsagen i sakramentet. Og den, som tror disse ord, har, hvad de siger og lyder på, nemlig syndernes forladelse.”

Uddrag fra Folkekirkenes Bekendelsesskrifter

Nadveren i Luthers teologi

Offer og gave

På Martin Luthers tid var nadveren ikke længere noget, man fejrede sammen i menigheden. Den var blevet til en kultisk ofring, der blev gennemført af præsten. Dengang mente man, at brød og vin helt fysisk og på magisk vis blev

forvandlet til Kristi legeme og blod, når indstiftelsesordene lød – hvisket og sagt på latin: “Hoc est corpus meum”. De magiske ord blev i folkemunde til trylleformlen “hokus pokus”.

Forvandlingen var så gennemgribende, at det kun var brødets og vinens ydre skal, der var tilbage. Brødet var ikke længere brød og vinen ikke længere vin, men alene Kristi legeme og blod. Efter at brød og vin på den måde var forvandlet til Kristi legeme og blod, bar præsten det frem for Gud som en gentagelse af Kristi offer. Det kaldtes messeofferet. Vinen, Kristi blod, blev opfattet som det allerhelligste i nadveren og måtte kun gives til og nydes af præsterne.

”Derfor skal vi være meget forsigtige med ordet ‘offer’, så vi ikke formaster os til at ville give Gud noget i sakramentet, da det er ham, der giver os alle ting deri.”

Martin Luther, 1520

Luther så dette messeoffer som en menneskelig gerning. Nu var det ikke længere Gud, men mennesket, der gjorde noget afgørende i nadveren. Nadveren blev, mente Luther, noget, hvorigennem mennesket kunne gøre sig fortjent til

Guds nåde og barmhjertighed. Dermed blev nadverens betydning vendt på hovedet. For Luther var nadveren en gave fra Gud til mennesker.

I Luthers teologi kan og skal Kristi offer på Golgata ikke gentages. Og det kan heller aldrig blive en menneskelig ofergave. På korset er syndernes forladelse, liv og salighed én gang for alle vundet, af Gud, gennem Kristi død, for mennesker. Nadverens gave er, at det, der skete i hans død og opstandelse, bliver delt ud i nadveren. Det, der skete på Golgata, bliver i nadveren min virkelighed, nutid ”for mig”. Nadverens bevægelse går således oppefra og ned. Fra Gud til mennesker. Fordi det alene er Gud, der frelser.

LUTHER OM NADVEREN SOM ORD OG TEGN

”Lad os så nu gøre os klart, at i ethvert løfte fra Gud er der to ting at give agt på, nemlig ordet og tegnet, således i dåben dens ord, der døber, samt neddykkelesen i vandet og i messen [nadveren] ordene samt brødet og vinen. Ordene er Guds løfte, tilsagn og sakramente, tegnene er sakramenter, det vil sige hellige ting.”

Martin Luther, 1520

LUTHER OM INDSTIFTELSESORDENE

“Selvom jeg ikke forstår, hvordan brødet er Kristi legeme, så vil jeg i hvert fald holde min fornuft fangen i lydighed over for Kristus og ganske enfoldigt holde mig til hans ord i sikker tro på, ikke alene at Kristi legeme er i brødet, men også at brødet er Kristi legeme. Så vil jeg nemlig være dækket ind af hans ord, hvor der står: ‘Han tog brød, takkede og brød det og sagde: Tag det og spis det, det (dvs. det brød, som han havde taget og brudt) er mit legeme’ (1 Kor. 11,23).”

Martin Luther, 1520

Løfte og tro

Luther forkastede altså den opfattelse, at sakramentet kunne virke frelsende blot ved at blive udført af præsten. Sakramentet skal modtages i tro. Det hænger sammen med, at Luther og reformatorerne satte Guds løfte i centrum: Sakramentet modtages i tro på løftet. Det er grunden til, at indstiftelsesordene skal siges højt og klart, så troen, der hører løftet – ”givet for jer” – vækkes og styrkes.

I nadveren møder vi ifølge Luther Kristus selv. Her er han nærværende og lover og uddeler søndag efter søndag frelsen til os i brød og vin: syndernes forladelse, salighed og det evige liv. Han bekræfter dermed i nadveren dåbens løfte og styrker menneskets tro på, at Guds kærlighed gælder ham eller hende, og at han eller hun har en plads hos Gud og ved hans bord, nu og i al evighed. Det er Guds klare og entydige løfte, og Guds klare og tydelige ord kan man stole på, tro på og have tillid til.

I den lutherske tradition er tro ikke menneskets egen præstation, men Guds gerning og noget, der sker med eller

overgår mennesket. Med et gammeldags udtryk ‘vederfares’ et menneske. Derfor understregede Luther, at tro er tillid. Tillid er bundet til den tillidsvækkende, fordi tillid opstår og vækkes, når man hører, ser, møder nogen, som er troværdig og tillid-vækkende, og som derfor kalder troen frem i én. Tilsvarende er tro ikke kundskab, forståelse, overbevisning eller bestemte meninger, men en gave, der modtages, når Kristus møder os i ord og tegn. Tro er delagtighed i og fællesskab med Kristus.

Derfor skal Kristi nærvær i brød og vin heller ikke forklares, sådan som Luther mente, at man forsøger at gøre i forvandlingslæren. Det skal tros. Indstiftelsesordene siger klart og tydeligt, at Kristus er tilstede i brød og vin med sit legeme og blod. Brød og vin er rigtigt brød og vin og på én og samme tid Kristi sande legeme og blod: ”Dette brød er mit legeme, denne vin er mit blod” (1520). Det er Guds klare og entydige ord. Dem skal man ikke ændre på eller kaste sig ud i spekulationer om. Man kan og skal tro det.

Kristi virkelige nærvær i brød og vin

Når det var så afgørende for Luther at holde fast på, at Kristus med sit legeme og blod virkelig er til stede i skikkelse af brød og vin, handler det om menneskets frelse. Ligesom det ikke var nødvendigt, at det menneskelige blev forvandlet, for at Jesus af Nazareth kunne være Guds søn, sådan er det ikke nødvendigt, at brød og vin forvandles. Tværtimod. I Jesus af Nazareth gik Gud netop ind i menneskers liv, som det er, og tog menneskets legemlighed, synd og død på sig, og gav sig selv for menneskers skyld.

Heller ikke i nadveren holder Gud sig på afstand af det menneskelige. I brød og vin møder Gud mennesket ligeså konkret og håndgribeligt, som da han lå i krybben og gik på jorden i Jesus Kristus. Kristus er selv tilstede som brød og vin med sit legeme og blod og giver sig selv til os. Det afgørende i nadveren er, at mennesket får del i Kristi død og opstandelse ved at spise brødet og drikke vinen. Vi bliver i nadvermåltidet delagtige i den Gud, der giver sig selv.

Nadverens gave er således giveren selv. Det, han giver, er sig selv. Og vi tager imod i tro. Luther kalder også det, der sker mellem Kristus og den troende, for ”det salige bytte”. Her tager Kristus menneskets synd, skyld og død på sig, og mennesket får hans retfærdighed, uskyld og liv. Nu er alt hans mit, og alt mit er hans.

Salme 110 i Salmebogen

6 Med os han bytter så underlig,
Guds Søn, vor broder fin,
vort kød og blod han tager på sig
og skænker os guddom sin.

7 En svend han bliver og herre jeg,
som før var fattig træl,
hans kærligheds dyb udgrundes ej
og ikke hans rigdoms væld.

8 O, han oplader på ny den dør
til glædens Paradis,
som længe for os stod lukket før,
ham være lov, tak og pris!
Salme 110 i Den danske salmebog

LUTHER OM NADVEREN

”Eftersom vi lever på jorden, er det ikke anderledes fat med os, end at den onde ånd sammen med hele verden stormer ind på os med lyst og nød for at udslukke Kristi kærlighed, tilintetgøre troen og svække håbet. Derfor trænger vi højligt til dette sakramente, hvormed vi atter kan komme til kræfter, når det går tilbage med os i noget, og som vi daglig kan bruge til åndens vækst og fremgang.”

Martin Luther, 1520

Fælleskab og menighed

For Luther var det altså vigtigt at holde fast i, at brød og vin ikke forvandles i nadveren, men fortsat er brød og vin. Lige så vigtigt for ham var det at fastholde, at brød og vin ikke blot er symboler eller tegn på Jesu legeme og blod, men *er* Jesu legeme og blod. Nadveren er derfor ikke et mindemåltid, hvor man blot mindes forhistorien, men også noget der sker nu mellem Gud og mennesker: I nadveren møder vi – som i dåben – Gud som den barmhjertige Gud, der tager imod syndige mennesker. Her bliver Kristus og dermed tilgivelsen rakt til og givet til os, så vi kan tage imod i tro og tillid.

Nadvermåltidet bekræfter og styrker troen som et fællesskab med Gud og med mennesker. Nu er det, der forbinder Gud og mennesker – og mennesker imellem – vigtigere end det, der adskiller og sætter skel. Som andre måltider er nadveren reformatorisk set derfor et fællesskab: Her bliver man sammenspist med Kristus og hinanden. Måltidet er på én og samme tid fællesskab og syndstilgivelse.

Kristi nærvær i nadveren kan således ikke ses uafhængigt af menighedens nydelse af brød og vin. Liturgien, dvs. den måde, man fejrer nadver på, er en ramme, der skal understøtte løftet og være med til, at mødet med Gud kan blive virkeligt i et fællesskab mellem mennesker. Derfor ville Luther have både brød og vin uddelt til menigheden.

“Gud er jo...aldrig trådt frem for menneskene med andet end sit udtrykkelige løfte. Vi kan heller aldrig træde frem over for Gud med andet end troen på det.”

Luther, 1520

Sakramente og måltid

Når nadvermåltidet er forskelligt fra andre måltidsfællesskaber i kirken, er det fordi, der til dette måltid er knyttet et løfte, som ikke modtages andre steder. Løftet er et personligt tilsagn, der gives til den enkelte af Gud selv. I nadveren sidder Jesus Kristus med ved alterbordet, og de spisende er sammen om at være sammen i ham. Derfor har dette måltid også en anden betydning end andre måltidsfællesskaber.

Luther kalder nadveren kærlighedens sakramente. For Luther som for Paulus har det at få gaven, og dermed giveren selv, konkret skikkelse i den kærlighed, der giver sig selv for andre. Nadveren er en ”styrke, hjælp og bistand” til troen, dens frugt er fællesskab og kærlighed. ”Vi nyder i nadveren godt af Kristus og alle kristne nyder godt af os”, siger han.

Nadveren er en ihukommelse, ikke bare af det første nadvermåltid, men af hele Guds historie med mennesket. Det er en erindring, der gør det erindrede til nutid og en fore-

gribelse af det, der skal komme. Nadveren gør Guds forsoning med verden i Kristus nutidig og levende gennem Helligånden, og den peger samtidig tilbage på skabelsen og frem mod fuldendelsen, hvor Gud vil blive alt i alle.

Nadverens liturgi

Martin Luther skrev to forslag til gudstjenesteordninger (1523 og 1526). Gudstjenesteordningerne viser, hvordan Luther også liturgisk har arbejdet med nadveren og forholdt sig til det, der op igennem kirkens tradition har været forbundet med nadvermåltidet:

– Taksigelse – ihukommelse – påkaldelse af Helligånden – Fadervor – indstiftelse – måltid – fredshilsen – tjeneste

Luthers to forslag kan ses som udtryk for, hvordan sakramentet kan forvaltes liturgisk, men Luther lægger sig ikke fast på enten den ene eller den anden form.

Evangelisk luthersk set samler selve nadverfejringen sig om Fadervor, indstiftelsesordene og uddelingen af brød og vin. Disse led udtrykker i luthersk tradition nadverens centrum, nemlig Kristi selvhengivelse. De centrale liturgiske led

kan omkranses af andre elementer, der er med til at fremhæve forskellige motiver i nadveren.

Som det særlige måltid nadveren er, evangelisk luthersk set, rummer den mange teologiske motiver: Syndstilgivelse, forsoning, ihukommelse, pagt, fællesskab, Kristusnærvær, fællesskab med Kristus og hinanden, taksigelse, tro, håb og kærlighed.

Igennem historien har man fremhævet bestemte motiver ved nadveren.; til tider i en grad, så andre er gledet mere eller mindre i baggrunden. I dansk tradition var nadveren fx gennem flere hundrede år koncentreret om Guds tilsigelse af syndernes forladelse til den enkelte anfægtede samvittighed, men nadveren er som sagt også forbundet med en række andre motiver.

LUTHER OM MENIGHED

“Fordi der er eet brød, er vi eet legeme... thi vi har alle del i det ene brød’ (1 Kor. 10,17). Derfor er det nu tydeligt, at koinonia (fællesskabet om Kristi legeme) ikke er andet end Kristi legeme, der deles ud som et fælles gode til mange og skænkes dem til at spise”.

Martin Luther, 1528

Folkekirkens nadverritualer

I folkekirken er nadverritualet, ligesom dåbsritualet, en enhed af ord og handlinger, der ligger fast og som er autoriseret. Men modsat dåben rummer nadveren en række variationsmuligheder inden for en fælles grundstruktur.

De liturgiske led, der er fælles i nadveren, er:

- Nadverbøn
- Fadervor
- Indstiftelsesord
- Uddeling med uddelingsord
- Bortsendelsesord og/eller fredsonske
- Slutningskollekt (afslutningsbøn)

Man kan i højmissen vælge mellem tre nadverbønner, der kaldes A, B og C ritualer. Som et alternativ til de tre nadverritualer kan man bruge ritual for Børnegudstjeneste på højmissens plads, her kaldet ritual D. At benytte ritual D i stedet for et af de tre ritualer, der er autoriseret til brug i højmissen, kræver godkendelse fra biskoppen.

Nadverritualerne har hver især forskelligt teologisk tyngdepunkt. Det betyder, at man afhængigt af, hvilket ritual og hvilken liturgi, man vælger, kan fremhæve nogle af mo-

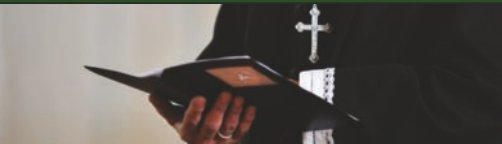

tiverne i nadveren mere end andre. Det kan fx være nadveren som forsoning, ihukommelse, den opstandnes nærvær eller taksigelse. Der er således en vis spændvidde teologisk og liturgisk, når det handler om nadveren

Fælles for de fire ritualer teologisk set er, at nadvermåltidet er forankret i den treenige Guds historie med mennesket i skabelse, forsoning og fuldendelse. Nadveren er således et sted, hvor mennesket:

- Modtager Kristus
- Møder Gud som barmhjertig, idet han giver os sig selv
- Får en plads ved Guds bord nu og i evighed
- Indgår i en fælles tak
- Bekræftes og styrkes i sin tro og sin plads i kirkens fællesskab.

På de følgende sider kan du se de fire ritualer stillet op side om side og se, hvor de afviger fra hinanden, og hvor de er ens liturgisk – uden at der hermed er taget stilling til hverken for eller imod, om nadverritualerne kan udformes på en anden måde i fremtiden.

Nadverritualerne

	RITUAL A	RITUAL B
INDLEDENDE TILTALE	Præsten forkynder vendt mod menigheden evangeliet i en indledende tiltale, ”Kære Kristi venner”. Vægten er lagt på den korsfæstede og opstandne Jesus Kristus, der skænker os sig selv og forener menigheden med sig selv på jorden og i himlen. Den indledende tiltale kan udelades.	
LOVPRISNING		Ritual B og C begynder med, at præsten vendt mod menigheden opfordrer til lovprisning af Gud.
TAKKEBØN		
HELLIGSANG		Præsten vender sig mod alteret og siger eller messer ”Helligsangen”, ”Hellig, hellig, hellig er Herren...”, og velsignelsesordene fra Jesu indtog i Jerusalem, ”Velsignet være han, som kommer...”. Menigheden svarer med x ”Hosianna i det højeste”..
O DU GUDS LAM		Nu synges ”O du Guds lam”, der forbinder nadveren med Kristi offer for menneskers skyld.
NADVERBØN	Vendt mod alteret beder præsten bønne ”Opstandne Herre og frelser”. Man beder om, at vi må modtage den Kristus, der giver sig selv for os og er til stede midt i menigheden, så man forsikret om Guds tilgivelse kan leve i kærlighed med hinanden.	I ritual B og C beder præsten vendt mod alteret på menighedens vegne bønne ”Opstandne Herre og frelser”.
FADERVOR	Fadervor indgår som fast bøn i de tre ritualer. Bønne er en påmindelse om og en bekræftelse på, at vi med Kristus kan kalde Gud for vores far. På den måde bliver dåbspagten fornyet og bekræftet i nadvermåltidet.	
INDSTIFTELSESORD	Indstiftelsesordene gentager Jesu ord fra det sidste måltid, som han fejrede med disciplene. Indstiftelsesordene understreger Guds nye pagt med mennesker: Det nye forhold, der er bragt i stand mellem Gud og mennesker i Jesus Kristus. I	
O DU GUDS LAM		
UDELING/ MÅLTID	Under uddelingen siger præsten ”Dette er Jesu Kristi legeme” og ”Dette er Jesu Kristi blod” til hver enkelt nadverdel-tager. Uddelingsordene understreger Jesu Kristi nærvær i brød og vin. Indstiftelsesord og uddeling betoner til sammen, at nadveren er foreningen med den korsfæstede og opstandne Kristus. Nadveren indtages knælende, men kan også indtages	
BORTSENDELSE	Efter nadveruddelingen vender præsten sig mod menighed og nadvergæster med et udvidet fredsonske, der stadfæster det, der er sket i nadveren: syndsforladelse og styrkelse i tro. Bortsendelsen peger både tilbage på Kristi korsdød og på den nutidige gave.	
AFSLUTNINGSBØN/-KOLLEKT	Efter nadveren beder præsten en takkebøn for nadverens gave og beder om styrkelse af tro, håb og kærlighed.	

RITUAL C		RITUAL D
		Ritual D kan indledes med en fri indledning, eller man kan bruge en nadverbøn fra højmesseordningen. Man kan også bruge den følgende nadverbøn. Nadverbønnen kan helt udelades, så man begynder med Fadervor.
		
Præsten takker vendt mod alteret på menighedens vegne Gud for skabelsens gaver.		
Menigheden synger lovprisningen af Guds hellighed og skabelsens herlighed: ”Helligsangen”. Med velsignelsesordene fra indtoget i Jerusalem, som præsten siger, modtages Kristus som den, der kommer. Menigheden svarer med et ”Hosianna i det højeste”.		
I forhold til A-ritualet er bønnen udvidet, så man også beder om en styrkelse af den enkeltes tro.		
I Ritual C kan man bruge et alternativ til ”Opstandne herre og frelser”, bønnen ”Lovet være du, Hellige Gud og Fader”. Den betoner tak for og ihukommelse af Kristi død og opstandelse. Præsten beder Gud om at sende sin Helligånd, så nadverdeltagerne i tro må modtage Kristi legeme og blod, og kærligheden mellem dem må blive styrket nu og i evighed.		Præsten takker Gud for skabelsen og for, at han gav sin Søn og beder om, at Gud vil fastholde menigheden i sin kærlighed og forny sit fællesskab med den.
ihukommelsen bliver Kristi død og opstandelse igen nutid. Indstiftelsesordene, ”Tag dette og spis det” og ”drik alle heraf”, understreger Jesu selvhengivelse for menneskers skyld, når de siger ”gives for jer” og ”udgydes for jer” om brød og vin.		
Menigheden synger ”O du Guds lam” som udtryk for, at Kristus er til stede i nadveren som den, der ofrer sig for menneskers skyld.		
stående. Når nadverdeltagerne knæler sammen omkring nadverbordet, understreger det, at man i nadveren er den modtagende, men også at nadverdeltagerne gives en plads i fællesskabet med Gud og med menigheden. Nadveren er en foregribelse af gudsrigets måltid, der allerede nu spises ved Guds bord.		
		Man kan bede en af de afsluttende kollekter i Ritualbogen eller en frit udformet bøn. Bønnen kan eventuelt bortfalde helt.

De nuværende ritualer – temaer

Som det fremgår af skemaet er de nuværende nadverritualer tydeligt centreret om Fadervor, indstiftelsesord og uddeling/måltid. Det er de liturgiske led, der er gennemgående for ritual A, B, C og D. Det er så at sige det fælles centrum, hvis man skærer alt det, der også har betydning for nadverfejring væk. I skemaet vises det som tværgående temaer.

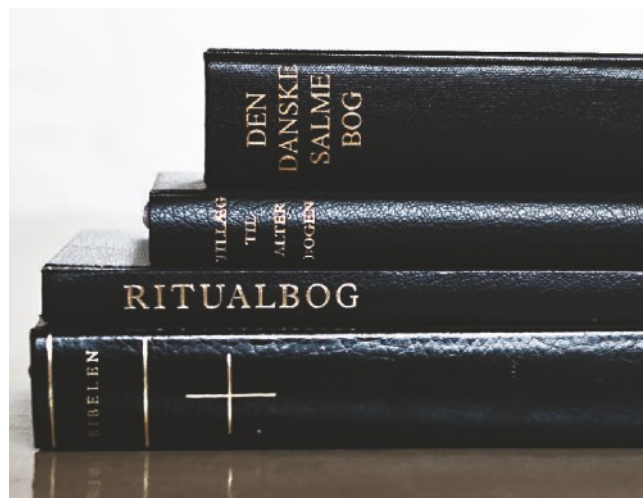
I folkekirkens nadverliturgi ligger – som nævnt – ikke kun disse væsentlige led fast. Bortsendelsesord og afslutningsbøn er også, undtagen for ritual D, faste, ligesom nadverbønnen. De fire nadverbønner gør det muligt at betone nadverens motiver forskelligt, men i sig selv rummer de ikke alle de motiver, der i evangelisk luthersk tradition kan forbindes med nadveren.

RITUAL A

I ritual A er nadverens karakter af løfte ritualets tyngdepunkt. Nadveren er centreret om gaven, Kristi selvhengivelse for os og betoner måltidet som syndsforladelse, forening med og fællesskab i Kristus og hans kærlighed nu og i himlen. Ritual A er et eksempel på en kort, minimal, nadverform, og er historisk set det ritual, der er tættest på den danske tradition for nadverfejring gennem mere end 300 år. Det har rødder tilbage i Luthers gudstjenesteordning fra 1526.

RITUAL B OG C

De to nadverritualer, B og C, løfter andre motiver end alene løftet om syndernes forladelse og det evige liv frem. Derfor bruger man lovprisning og helligsang, og i Ritual C takke-

bøn og vekselsang mellem præst og menighed i nadverens indledning. Både ritual B og ritual C er inspireret af ældre, oldkirkelige og før-reformatoriske traditioner for nadverfejring. Salmen “O du Guds lam”, der bruges i B og C ritualerne, har på samme måde rødder i traditionen før reformationen, men Luther brugte den også.

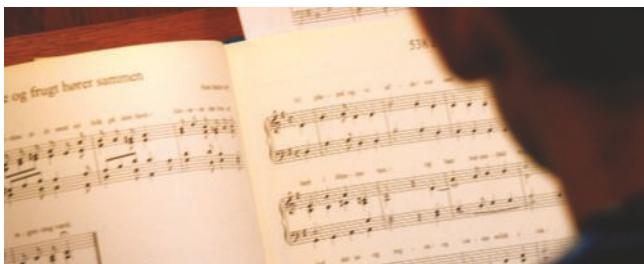
Ritual B lægger vægten på Kristi stedfortrædende lidelse og død på korset. Forsoningen mellem Gud og menneske i Kristus er således understreget og tilsagnet om syndernes forladelse spiller en afgørende rolle. Fx synger man i ritual B salmen “O du Guds lam” inden nadverbønnen. Det betyder, at Kristi offerdød får en afgørende plads allerede før selve måltidet. Når man i ritual C synger salmen efter indstiftelsesordene, inden eller under måltidet, er det udtryk for, at salmen henvender sig til den opstandne Kristus, der nu

er nærværende som brød og vin og giver sig selv i måltidet.

Ritual C kaldes også det udvidede nadverritual, fordi det rummer såvel taksigelse, lovsang, lovprisning som udvidet ihukommelse. Det er menigheden, der synger Lov- og Helligsang, og nadveren betones som fælles fejring og taksigelse. C ritualet har også en tydelig skabelsesteologisk dimension, da man takker for skaberværket ”i kor med alle engle”. Én af nadverbønnerne i Ritual C har et særligt led, hvor man påkalder Helligånden. Det bruges også i andre kirkesamfund. C ritualet er det danske nadverritual, der i videst omfang åbner for at forstå nadveren som fælleskirkelig fejring på tværs af forskellige kirkesamfund.

RITUAL D

Ritual D er et Ritual for børnegudstjeneste på højmessens plads. Det er det nyeste af de nadverritualer, der findes i Ritualbogen, og har en ny-formuleret nadverbøn fra 1992. Ritualet er et eksempel på en enkel og kort nadverform centreret om Fadervor, indstiftelsesord og måltid. Men ritual D har også en kort indledende takkebøn til den treenige Gud, for skabelse, forsoning og fuldendelse. Bønnen kan ses som en kort udgave af takkebønnen i ritual C. Vægten ligger på nadveren som måltidsfællesskab og gave og på kærligheden mellem Gud og mennesker og mennesker imellem.

RITUALERNES FORM OG SPROG

Nadverritualerne er forskellige formmæssigt. Ritual A og D har en enkel og forklarende form, der er relativt let tilgængelig sprogligt. Ritual B og C har derimod et mere liturgisk ladet sprog og højtideligt stilleje, der kan være med til at understrege nadveren som et særligt helligt rum.

HVAD SÅ? – DET VIDERE FORLØB

I den kommende tid vil der blive holdt møder og konferencer om bl.a. dåb og nadver, ligesom der vil blive udarbejdet samtalekort til at igangsætte de videre drøftelser.

I den fyldigere rapport om dåb og nadver gennemgår fagudvalget en række aktuelle emner i forbindelse med nadver (fx brød eller oblater). Fagudvalget peger i rapporten på nogle opmærksomhedspunkter, der også vil kunne bruges i de kommende samtaler.

Denne udgivelse, som du netop nu sidder med, er en af to "kort fortalt"-hæfter om sakramenterne dåb og nadver. De opsummerer tilsammen, hvad biskoppernes fagudvalg for dåb og nadver drøfter i den fulde rapport om sakramenterne. Find hele rapporten og oplæg til debat på folkekirken.dk og på dit stifts hjemmeside.

SPØRGSMÅL AT KOMME I GANG PÅ...

- Hvad betyder nadveren for dig og for din nabo: Tak, nærvær, syndstilgivelse, måltidsfællesskab, styrkelse af tro, andet?
- Hvordan synes du, din forståelse af nadveren kommer til udtryk i de eksisterende ritualer?
- Synes du, nadveren virker inviterende og åben, eller sætter den skel mellem dem, der går til alters, og dem, der ikke gør? Kan man i givet fald gøre noget ved det?
- Der findes nye salmer og bønner til nadveren - hvad siger de om forståelsen af nadveren, mennesker, Gud, syndstilgivelse, tro, nærvær, fællesskab?
- Gør det en forskel for det centrale i nadveren, om man bruger brød eller oblater, har knælende eller gående altergang, bruger skriftemål eller andet?
- Hvad sker der i nadveren, og hvad sker der ikke?
- Hvis du kunne bestemme, hvad skal man så gøre og sige i nadverritualet for, at det centrale i nadveren kommer frem? Skal man gøre, som man gør i de ritualer, vi har nu, eller ændre noget?

Der er oprettet en mail-adresse: folkekirkensliturgi@km.dk. Vi håber, at mange vil benytte den til at sende kommentarer, overvejelser og reaktioner på udvalgsarbejdet, så biskopperne også derigennem kan få et indtryk af holdninger, erfaringer og ønsker, til brug for det videre arbejde med liturgi i bispekollegiet.

KORT FORTALT-UDGAVE FRA FAGUDVALG
OM DÅB OG NADVER

Udgivet af Fyens Stift, 2019
Foto: Folkekirken.dk
Tryk: Skabertrang

